

Mato ILKIĆ

ARHEOLOŠKA TOPOGRAFIJA PRAPOVIJESNIH NASELJA U SOTINU

UDK 903.2:903.4>(497.5-3 Podunavlje)“637/638“
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 14.08.2011.
Odobreno: 16.08.2011.

Mato Ilkić
Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Obala kralja Petra Krešimira IV, br. 2
HR - Zadar,
e-mail: milkić@unizd.hr

Tematizirajući arheološku topografiju prapovijesnih naselja na području Sotina, autor donosi osnovne podatke o njihovom smještaju, veličini i smjeru širenja, i to u razdoblju od eneolitika pa sve do kraja mlađem željeznog doba. Svoje spoznaje temelji na analizi površinski prikupljenih artefakata, respektirajući i komparativne prednosti Sotina. Zapravo, pokušava dati odgovore na pitanja kamo, kada i zašto su se ljudske skupine nastanjivale na tome bogatome, ali slabo istraženom prapovijesnom lokalitetu u hrvatskome Podunavlju.

Ključne riječi: Sotin, hrvatsko Podunavlje, prapovijesna naselja, eneolitik, brončano doba, željezno doba

Sotin pruža velike mogućnosti za arheološka istraživanja, jer je na njegovom području jedan od najvažnijih prapovijesnih lokaliteta u hrvatskom Podunavlju (Karta 1). To golemo višeslojno nalazište 10 km jugoistočno od Vukovara već više od stoljeća je izazov za znanstvenike. Još je Josip Brunšmid bilježio slučajno pronađene artefakte.¹ Među prvima koji su skrbili o arheološkoj baštini bio je i Robert Turmayer, sotinski župnik s prijelaza iz 19. u 20. stoljeće.² No, iako je od tada proteklo puno vremena, o višeslojnom prapovijesnom naselju još se uvijek malo zna. Nažalost, nisu uslijedila sustav-

na iskopavanja.³ Nedavno su započela samo pokusna, i to sa ciljem istraživanja nekropole daljske kulturne skupine.⁴ Dakle, glavina arheološke građe, važne za rasvjetljavanje njegove stratigrafije, još je uvijek skrivena u debelim kulturnim slojevima. No, oni su u gornjem dijelu devastirani različitim zemljanim radovima,⁵ osobito dubokim oranjima, pa je na površinu dospio dio artefakta. Vodeći brigu o točnom mjestu i okolnostima pronalaska, prikupljeno je podosta takvih svjedočanstava.⁶ Ponajčešće je to keramika. Ta specifična kulturna kategorija, koja je lokalne proizvodnje i kraćega vijeka

¹ U zagrebačkom Arheološkom muzeju čuvaju se Brunšmidove putne bilježnice u kojima su opisani i dijelom skicirani artefakti, među inim, i iz Sotina. O tome vidjeti u: BALEN-LETUNIĆ, RADMAN-LIVAJA 2008, 417-438. Josip Brunšmid je i publicirao neke od prapovijesnih nalaza iz Sotina, poput, primjerice, bakrene sjekire (BRUNŠMID 1902, 49, Sl. 9, br. 1).

² TURMAYER 1902, 243.

³ U razdoblju između Drugoga svjetskog rata i Domovinskoga rata na području Sotina obavljeno je tek nekoliko manjih zaštitnih arheoloških iskopavanja. Vodio ih je Antun Dorn, ravnatelj vukovarskog Gradskog muzeja, i to sa skromnim sredstvima koja su mu bila na raspolaganju. O tim zaštitnim istraživanjima vidjeti u: HUTINEC 2010, 8-10.

⁴ LOŽNJAK DIZDAR, HUTINEC, ILKIĆ 2008, 92-94; LOŽNJAK DIZDAR, ILKIĆ, HUTINEC 2009, 12-14; LOŽNJAK DIZDAR 2010, 24-28; LOŽNJAK DIZDAR, HUTINEC 2010, 7-10.

⁵ Prapovijesni slojevi debljine od nekoliko metara vidljivi su u erodiranom profilu početka surduka istočno od Popinoga brda. Debljina kulturnih slojeva dijelom se pokazala i između istočnog zida župne crkve BDM i rubnoga dijela lesne zavarani. Naime, prigodom obnove te u Domovinskom ratu teško stradale sakralne građevine bio je iskopan duboki kanal za odvod kišnih voda. On je presjekao, čini se, rimski zaštitni jarak (fossa). Njegova najniža točka seže do oko 3 m dubine, ispod kojega je sloj s keramikom mlađega željeznog doba.

⁶ Za potrebu izrade ovoga rada pojedine artefakte su mi ustupili mještani Sotina, i to: Zlatan Majcan (kat. br. 7, Tabla II, 1), Ivica Pavlović (kat. br. 11, Tabla II, 5) i Ivica Šantek (kat. br. 30, IV, 5a-b), na čemu im se najljepše zahvaljujem, kao i Igoru Kulenoviću i Zdenku Samaržiji na niz korisnih savjeta. Također, zahvaljujem se i Ivanu Mirkoviću, koji mi je omogućio uvid u numizmatičku zbirku Arheološkog muzeja u Zagrebu, dostavio ilustracije i dozvolio objavu drachme grada Divrahija (kat. br. 31, Tabla IV, 6a-b). Ostala arheološka građa prikazana u ovome članku je u vlasništvu autora ovih redaka. Mato Ilkić je izradio fotografije (Tabla I, 1-6; Tabla II, 1-8; Tabla III, 1-11, Tabla IV, 1-5, 7-8).

Karta 1. Sotina

Karta 2. Prapovijesna naselja u Sotinu

⁷ Zapažanja o smještaju prapovijesnih naselja u Sotinu iznio sam u: ILKIĆ 1999, 8-12, 33-34, Karta 1; ILKIĆ 2006, 55-56, Karta 1; ILKIĆ 2010, 11-12. No, Marko Dizdar je nedavno iznio drugačije poglede vezane uz topografiju sotinskih prapovijesnih naselja. Osobito je zbujujuće njegovo smještanje naselja iz mlađeg željeznog doba, pripisujući mu na karti čak desetak puta uvećan teritorij! O tome vidjeti u: DIZDAR 2010, 15-16.

⁸ Koncem osamdesetih godina prošloga stoljeća u profilu dunavske obale Vrućak (u podnožju Popinoga brda i Ilkićevog vinograda) bile su vidljive podnice pojedinih prapovijesnih kuća, i to iz željeznoga doba.

⁹ Zajedno s alatkom od roga je nađena i kamena jezičasta sjekira, ali je nažalost izgubljena u vihoru Domovinskoga rata.

¹⁰ DIMITRIJEVIĆ 1979, 219; TEŽAK-GREGL 1988, 11-21, TEŽAK-GREGL 1998, 126-127, sl. 47.

¹¹ ŠIMIĆ 2001, 73.

¹² KALICZ 2002, 11-53.

¹³ Slični primjerci otkriveni su i izvan matičnog područja rasprostranjenosti badenske kulture. Nedavno su u sjevernoj Dalmaciji otkrivena dva ulomka eneolitičkih idola, tipološki povezana upravo s terakotama badenske kulture. Riječ je o nalazima iz Benkovca, koji su ujedno i prvi primjerci takve vrste idola s područja istočnoga Jadrana. O tome vidjeti u: MARIJANOVIĆ 2011, 35-49.

trajanja, omogućuje sagledavanje horizontalno-vertikalne stratigrafije.

Sotina obilježavaju vrlo povoljne prirodne karakteristike. Riječ je o uskom i ponešto povišenom položaju sjeveroistočno od današnjega naselja, gdje se ocjedita lesna zaravan strmoglavo obrušava nekoliko desetaka metara prema poplavnoj obali Dunava. U tom pojasu dužine oko kilometar i pol usjeklo se šest prirodnih dubokih jaraka, tj. surduka. Te i do 300 metara duge vododerine, koje se okomito ili lučno pružaju prema rijeci, razlučile su rubni dio lesne zaravni na nekoliko zasebnih cjelina nejednakih površina, ali u prirodnom smislu vrlo pogodnih za podizanje naselja. Naime, surduci pružaju prirodnu zaštitu s bočnih strana. Započinju uglavnom blagim nagibom koji postupno pada prema Dunavu. Većina ih stoga omogućava lagan pristup njegovoj desnoj obali, gdje je niz izvora pitke vode, zasvjedočenih u

toponimima Stubljina, Vrućak i Vodica.

Ljudi su u prošlosti bili svjesni komparativnih prednosti Sotina. Sve upućuje na to da su njegove geomorfološke osobitosti bitno utjecale na odabir položaja, veličinu i smjer prostornog širenja prapovijesnih naselja. Da je tome tako govori topografska analiza arheološke građe, koja daje osnovne podatke o rasprostranjenosti najvažnijih slojeva.⁷ Glavnina prapovijesnih naselja leže uz rubni dio dominantne zaravni, približno sjeveroistočno od današnjega Sotina (Karta 2). Gledajući u cjelini, njegovi stratumi prostiru se približno u dužini 1500 metara, i to od Fancage na sjeverozapadu pa preko Popinoga brda i Ilkićevog vinograda, sve do Srednjeg polja i Plandišta na jugoistoku. Zapravo, oni su uglavljene među šest surduka, pa njihova širina ne prelazi više od 300 metara. No, pojedine nastambe su bile i u podnožju strme lesne zaravni, odnosno uz poplavnu obalu Dunava.⁸ Ipak, život se nije odvijao u kontinuitetu na cjelokupnom području prapovijesnoga lokaliteta.

Sudeći prema površinskim nalazima, najstariji tragovi nastanjivanja uglavnom su otkriveni u jugoistočnom dijelu Sotina. Riječ je o Srednjem polju i Plandištu, položajima razdijeljenih surdukom koji vodi prema Vodici. Pojedini nalazi s toga područja upućuju na neolitik, poput alatke izrađene od roga (kat. br. 1, Tabla I, 1a-b) i jezičaste glačane sjekire.⁹ Ipak, tu su u većem broju otkriveni artefakti koji se pouzdano vezuju uz badensku kulturu. Potom slijede nalazi kostolačke kulture. Izdvajam ulomak bezglave ženske badenske terakote (kat. br. 3, Tabla I, 3a-b). Sačuvan je gornji dio desnog dijela plosnatoga korpusa s plastično oblikovanom dojkom i linearnim ukrasima. Najbliži primjerci badenskih idola potječu iz Vučedola¹⁰ i Aljmaša.¹¹ Inače, otkriveni su uglavnom diljem Karpatske kotline.¹² To se logično i može očekivati, s obzirom na to da je kultura kojoj pripadaju panonsko-podunavska manifestacija.¹³ Pojedini eneolitički artefakti sporadično su nađeni i drugdje u Sotinu. Primjerice, to su kamena sjekira s dunavske obale Vrućak (kat. br. 2, Tabla I, 2) i znatno rjeđa bakrena lepezasta sjekira iz središnjega dijela Sotina (kat. br. 7, Tabla II, 1). Položaji njihova pronalaska, čini se, pripadaju samo nenaseljenoj periferiji s kojim je koegzistiralo eneolitičko naselje.

Oko kilometar sjeverozapadno od toga najstarijega dijela Sotina, na položaju pod imenom Fancage, a po više Stubljine, leže ostatci naselja iz brončanoga doba. O tome svjedoče, među inim, i nalazi panonske inkrustrirane keramike (kat. br. 4-6, Tabla I, 4-6). Međutim, i izvan Fancage su otkriveni pojedini artefakti, i to

Tabla 1

uglavnom iz kasnog brončanog doba. Naime, položaji nekih nalaza, poput sjekire s tuljcem (kat. br. 3, Tabla II, 3) ili ulomka srpa (kat. br. 8, Tabla II, 2), sugeriraju mogućnost postojanja nastambi iz kasnoga brončanog doba i jugoistočno od Fancage, i to sve do Srednjega polja. Približno nekoliko stotina metara jugozapadno od kasnog brončanodobnog naselja vjerojatno se nalazila istovremena nekropola.¹⁴

Između eneolitičkog i brončanodobnog naselja smješten je golemi stratum iz starijeg željeznog doba. Dakle, arheološki ostatci toga oko kilometar dugačkog naselja

leže na visokoj zaravni poviše obala Vručak i Kamenac. Rasprostire se od surduka između Gradine i Popinoga brda na sjeverozapadu, pa do surduka između Srednjega polja i Plandišta na jugoistoku, gdje je djelomice legao na eneolitički sloj. Sudeći prema mnogobrojnoj keramici (kat. br. 10, Tabla II, 4; kat. br. 13, Tabla II, 7), naselje pripada daljskoj kulturnoj skupini. No, njegova kompleksnost se ogleda i u znatnom udjelu keramike bosutske kulturne skupine, osobito njezine basarapske faze (kat. br. 17-22, Tabla III, 3-8). Pored uobičajenih nalaza, kao što su pršljenovi (kat. br. 12, 14, Tabla III,

¹⁴ Prije Domovinskoga rata na pojedinim oranicama oko 300 m jugozapadno od Fancage zamijećene su nakupine keramike belegiške kulturne skupine. Pretpostavljam da je riječ o razorenim grobovima s ostacima spaljenih pokojnika.

Tabla 2

¹⁵ Jedna terakota u obliku konja nađena je u Iloku. Datirana je u razvijenu fazu starijega željeznoga doba. O tome vidjeti u: TOMIČIĆ, DIZDAR, ŠILJEG, KALAFATIĆ, JELINČIĆ, TURKALJ, BELAJ 2007, 15, Sl. 8.

¹⁶ O starijim nalazima zoomorfnim terakotama vidjeti u: ILKIĆ 2006, 53-66. U Sotinu je posljednjih godina otkriveno još nekoliko takvih nalaza. Oni, međutim, nisu publicirani.

6, 8), unutar naselja su nađeni brojni primjerci pretežno zoomorfnih terakota, najčešće bovida, tj. goveda (kat. br. 15, Tabla III, 1), inače rijetkih nalaza drugdje u hrvatskom Podunavlju.¹⁵ Zastupljene su i terakote u obliku ekvida. Jedna od njih prikazuje ženu, tj. kobilu, na čijem je zadnjem lijevom butu urezan križ unutar kružnice (kat. br. 16, Tabla III, 2), što upućuje na solaru simboliku. Keramičke figurice su vjerojatno služila u kultne svrhe. One posredno govore o tome da je uzgoj

stoke, i to goveda i konja, zauzimao istaknuto mjesto u gospodarstvu stanovništva sotinskoga naselja iz starijega željeznoga doba.¹⁶ Igla tordiranog vrata i pločaste trokutaste glave s kružnom rupicom (kat. br. 23, Tabla III, 9) za sada je rijetka pojava u hrvatskom Podunavlju. U Sotinu je dospjela vjerojatno trgovinom. Slične igle, datirane u 4. i 3. st. prije Krista, otkrivene su u Hercegovini, primjerice u Gracu kod Neuma¹⁷ i u Grudama.¹⁸ Nekropola daljske kulturne skupine rasprostirala se ju-

Tabla 3

gozapadno od istovremenoga naselja.¹⁹ Da je tome tako svjedoči i keramička posuda (kat. br. 11, Tabla II, 5) koja je pripadala jednome od razorenih žarnih grobova s položaja pod imenom Šaragljice.

Topografska analiza raznovrsne arheološke građe iz posljednjih nekoliko stoljeća prije Krista, poput mnogobrojne keramike (kat. br. 26-27, Tabla IV, 1-2), čestih kasnolatskih fibula (kat. br. 29, Tabla IV, 4) ili nešto rjeđih ručki sita (kat. br. 28, Tabla IV, 3) i ulomaka sta-

klenih narukvica (kat. br. 24-25, Tabla III, 10-11), govori o tome da se naselje mlađega željeznog doba razvilo iz onoga koje mu je neposredno prethodilo. Dakle, riječ je o kontinuitetu života približno na istome prostoru kroz vjerojatno cijelo posljednje tisućljeće prije Krista. Prema tome, glavno središte Kornakata, male južnopanonske zajednice koje spominje Plinije,²⁰ rasprostiralo se od Popinoga brda na sjeverozapadu pa sve do barem sjevernoga dijela Srednjega polja na jugoistoku. Pod dominacijom Skordiska tada je uveden i novac.

¹⁷ MARIJAN 1989, 44-46, 48, Tabla V.

¹⁸ ČOVIĆ 1987, 459, T. L, 24.

¹⁹ Vidjeti bilješku 4.

²⁰ Nat. Hist. III 148.

Tabla 4

Osim keltskih kovanica (kat. br. 30, Tabla IV, 5a-b), u optjecaju su bile drahme Apolonije (kat. br. 32, Tabla IV, 7a-b) i Dirahija (kat. br. 31, Tabla IV, 6a-b), bogatih ilirskih gradova s područja Albanije. Nalazi rimskih republikanskih denara (kat. br. 33, Tabla IV, 8a-b) nagovještavaju konačni završetak prapovijesti, što je izravno povezano s osvajanjem panonskoga prostora u vrijeme cara Augusta. No, život se tada nije prekinuo. Na temeljima naselja iz kraja mlađeg željeznog doba nastao je rani rimski Cornacum, o čemu svjedoče raznovrsni artefakti, osobito Auccisa fibule,²¹ novac iz julijevsko-klaudijske dinastije²² i rana terra sigillata.²³

Gledajući u cjelini, arheološki stratumi prapovijesnih naselja leže uz rubni dio dominantne zaravni, gdje

se ona strmoglavo obrušava prema Dunavu. Slojevi su ugniježđeni među šest surduka. Ti prirodni jarci su pružali zaštitu s bočnih strana, ali i omogućavali komunikaciju s dunavskom obalom, gdje su brojni izvori pitke vode. Te komparativne prednosti Sotina motivirale su ljudske skupine da na njegovom području podignu naselje početkom bakrenoga doba, a vjerojatno i nešto ranije. Analiza površinski pronađenih artefakata govori o tome da se život neprekidno odvijao tijekom svih metalnih razdoblja. Dakle, prapovijesni lokalitet u Sotinu, s kontinuitetom života od više tisućljeća, jedan je od najvažnijih u hrvatskome Podunavlju. To će, uvjeren sam, potvrditi i buduća sustavna arheološka istraživanja.

²¹ ILKIĆ 2003, 82-83.

²² ILKIĆ 2008, 52-53.

²³ ILKIĆ, LELEKOVIĆ 2011, 299-306.

KATALOG

1. Ulomak alatke s lepezasto proširenim sječivom. Neolitik/eneolitik? Rog, 10,3 x 6,8 x 2,5 cm. Plandište, katastarska čestica 481. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla I, 1a-b.**
2. Glačana sjekira s rupom za nasad drške. Eneolitik. Kamen, 7,3 x 4 x 3,6 cm. Vručak, dunavska obala u podnožju vinograda Branimira Majcana. Literatura: Ilkić 2010, kat. br. 1. Zbirka M. Ilkić. **Tabla I, 2.**
3. Ulomak antropomorfne terakote badenske kulture. Rani eneolitik. Sačuvan je desni gornji dio s plastičnom dojkom. S prednje i stražnje strane su urezani linearni ukrasi. Na gornjem dijelu vidljiva je vertikalna rupa. Keramika, 8 x 6,3 x 2,9 cm. Srednje polje, katastarska čestica 435. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla I, 3a-b.**
4. Ulomak posude s linearnim ukrasom. Srednje brončano doba. Pripada skupini s panonskom inkrustiranom keramikom. Keramika, 4 x 3,2 cm. Fancaga, katastarska čestica 213. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla I, 4.**
5. Ulomak posude ukrašen urezanim crticama i kružićima. Srednje brončano doba. Pripada skupini s panonskom inkrustiranom keramikom. Keramika, 5,3 x 4,5 cm. Fancaga, katastarska čestica 213. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla I, 5.**
6. Bogato ukrašeni ulomak posude. Srednje brončano doba. Pripada skupini s panonskom inkrustiranom keramikom. Keramika, 3,5 x 3,1 cm. Fancaga, katastarska čestica 213. Zbirka M. Ilkić. Neobjavljeno. **Tabla I, 6.**
7. Sjekira plosnatoga tijeka i lepezastog sječiva. Kasni eneolitik. Bakar, 11,4 x 6,4 x 0,9 cm. Uz pročelje kuće u ulica Dr. Franje Tuđmana br. 5. Neobjavljeno. U vlasništvu Zlatana Majcana. **Tabla II, 1.**
8. Ulomak srpa s dva paralelna rebrasta pojačanja na jednoj strani. Kasno brončano doba. Bronca, 2,2 x 5,6 x 0,3 cm. Vručak, dunavska obala u podnožju vinograda Antuna Ilkić. Literatura: Ilkić 1999., 72, T. XV, 8. Zbirka M. Ilkić. **Tabla II, 2.**
9. Sjekira s tuljcem za nasad drške. Kasno brončano doba. S obje strane tijela je tanki rebrasti ukras u obliku slova V. Na bočnoj strani zadržanog otvora je ušica s polukružnom perforacijom. Bronca, 4,6 x 8,3 x 3,1 cm. Srednje polje, katastarska čestica 409. Literatura: Ilkić 1999., 71, T. XV, 2. Zbirka M. Ilkić. **Tabla II, 3.**
10. Ulomak manje posude daljske kulturne skupine. Starije željezno doba. Ispod konusnog vrata, na gornjem dijelu proširenog trbuha je ukras u obliku plitkih kružnica i snopova okomitih kanelura. Keramika, 5,3 x 4,5 x 0,4 cm. Vinogradu poviše dunavske obale Vručak i Kamenac. Literatura: Ilkić 1999., 64, T. II, 1. Zbirka M. Ilkić. **Tabla II, 4.**
11. Posuda s jednom drškom daljske kulturne skupine. Starije željezno doba. Nedostaje joj manji dio oboda. Konusni vrat proširuje se u trbuh koji je u gornjem dijelu ukrašen snopovima okomitih kanelura i motivom u obliku slova X. Dimenzije nisu poznate. Šaragljice, katastarska čestica 1267/1. Neobjavljeno. U vlasništvu Ivice Pavlovića. **Tabla II, 5.**
12. Pršljen ukrašen uzdužnim kanelurama. Starije željezno doba. Keramika, 3,1 x 2,2 cm. Srednje polje, uz rub prema dunavskoj obali Kamenac. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla II, 6.**
13. Ulomak posude daljske kulturne skupine. Starije željezno doba. Na uglačanoj površini je ukras u obliku plitkog okruglog udubljenja obrubljenog nizom plitkih kružića. Keramika, 5 x 5 cm. Vinograd Antuna Ilkić, katastarska čestica 367. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla II, 7.**

14. Pršljen ukrašen poprečnim kanelurama. Starije željezno doba. Keramika. Vinograd Antuna Ilkić, katastarska čestica 366. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla II, 8.**

15. Zoomorfna terakota. Starije željezno doba. Prikazan je bovid, odnosno govedo. Na glavi su rogovi svinuti prema naprijed, a ispod vrata je plastični podvoljak. Urezom su naznačena usta na njušci. Nedostaju rep i prednja desna noga. Keramika, 5,7 x 3,6 x 2,5 cm. Vinograd Antuna Ilkić, katastarska čestica 366. Literatura: Ilkić 1999., 26, 29, 69, T. XII, 1; Ilkić 2006., 54, T. 1, 4, T. 5, 2; Ilkić 2010, kat. br. 6. Zbirka M. Ilkić. **Tabla III, 1.**

16. Zoomorfna terakota. Starije željezno doba. Prikazan je ekvid. Naznačeni spol upućuje na ženku, tj. kobilu. Na njezinom zadnjem lijevom butu urezan je križ unutar kružnice. Nedostaju donji dijelovi nogu, glava i rep. Keramika, 6,5 x 4,9 cm. Vručak, dunavska obala u podnožju vinograda Antuna Ilkić. Literatura: Ilkić 1999., 26, 29, 71, T. XIV, 3; Ilkić 2006., 54, 59, T. 1, 1, T. 5, 1. Zbirka M. Ilkić. **Tabla III, 2.**

17. Ulomak posude bosutske kulturne skupine, basarapske faze. Starije željezno doba. Ukrašen tvore utisnuti nizovi crta s kosim zarezima. Dijelom je vidljiv i motiv u obliku malteškoga križa. Keramika, 4,8 x 4,5 x 0,7 cm. Srednje polje, katastarska čestica 409. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla III, 3.**

18. Ulomak posude bosutske kulturne skupine, basarapske faze. Starije željezno doba. Vrat i trbuh su ukrašeni utisnutim crtama s kosim zarezima i tekućim nizovima u obliku sitnoga slova S. Keramika, 4,8 x 5 x 0,7 cm. Srednje polje, katastarska čestica 434/1. Literatura: Ilkić 1999., 65, T. III, 1. Zbirka M. Ilkić. **Tabla III, 4.**

19. Ulomak posude bosutske kulturne skupine, basarapske faze. Starije željezno doba. Ukrašen tvore šrafirani trokuti te crte s kosim zarezima i tekućim nizovima u obliku sitnog slova S. Keramika. Vinogradi poviše dunavske obale Vručak i Kamenac. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla III, 5.**

20. Ulomak posude bosutske kulturne skupine, basarapske faze. Starije željezno doba. Na nutarnjoj strani oboda je ukrašen mrežasto ispunjenih trokuta te crta s kosim zarezima i tekućim nizom u obliku sitnog slova S. Keramika. Srednje polje, katastarska čestica 434/1. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla III, 6.**

21. Ulomak posude bosutske kulturne skupine, basarapske faze. Starije željezno doba. Na unutarnjoj strani oboda je ukrašen kojega tvore nakošene kanelure u kombinaciji s motivom urezanih crta s kosim zarezima i tekućim nizom u obliku sitnog slova S. Keramika. Srednje polje, katastarska čestica 434/2. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla III, 7.**

22. Ulomak posude bosutske kulturne skupine, basarapske faze. Starije željezno doba. Na unutarnjoj strani oboda je ukrašen crta s kosim zarezima i tekućim nizom u obliku sitnog slova S. Keramika. Srednje polje, katastarska čestica 434/2. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla III, 8.**

23. Igla s tordiranim vratom i trokutasto raskucanom glavicom s kružnom rupicom. Pripada vjerojatno 4. ili 3. st. prije Krista. Bronca, 6,1 x 0,7 cm. Vručak, dunavska obala u podnožju vinograda Antuna Ilkić. Literatura: Ilkić 1999., 75, T. XIX, 4. Zbirka M. Ilkić. **Tabla III, 9.**

24. Ulomak narukvice. Mlađe željezno doba, srednji laten. Središnje rebro je raščlanjeno okomitim i kosim uleknućima. Prozirno staklo plave boje. Vručak, dunavska obala u podnožju vinograda Antuna Ilkić. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla III, 10.**

25. Ulomak narukvice. Mlađe željezno doba, Lt C2. Središnje rebro ukrašeno je skupinama valovitih crta. Prozirno staklo plave boje sa žutom inkrustacijom, 3,4 x 0,7 x 0,5 cm. Vručak, dunavska obala u podnožju vinograda Antuna Ilkić. Literatura: Ilkić 1999., 81, T. XXV, 4. Zbirka M. Ilkić. **Tabla III, 11.**

26. Ulomak fino rađene posude s visokom drškom. Mlađe željezno doba. Keramika rađena na lončarskom kolu. Srednje polje, katastarska čestica 408. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla IV, 1.**

27. Ulomak keltsko-latenske posude grublje izrade. Mlađe željezno doba. Na vanjskoj strani oboda je vodoravna kanelura. Trbuh je ukrašen zakošenim češljastim motivom. Keramika oblikovana rukom, 8,3 x 6,6 x 1,4 cm. Vinograd Branimira Majcana, katastarska čestica 335. Neobjavljeno. Zbirka M. Ilkić. **Tabla IV, 2.**

28. Kukasta ručka sita. Kasni laten. Bronca, 2,6 x 3,8 x 1,3 cm. Sotin, dunavska obala Vrućak. Literatura: Ilkić 1999., 44, 76, T. XX, 2. Zbirka M. Ilkić. **Tabla IV, 3.**

29. Kasnolatenska fibula vrste Jezerine. Kasni laten. Nedostaje donji dio noge. Iгла je slomljena i zabijena u oprugu. Bronca, 5 x 1 cm. Vinograd Branimira Majcana, katastarska čestica 335. Literatura: Ilkić 1999., 79, T. XXIII, 2; Ilkić 2003., 79, kat. br. 221. Zbirka M. Ilkić. **Tabla IV, 4.**

30. Keltski novac, Skordisci, srijemska vrsta, tetradrahma. Bronca (?), 2,6 cm, 7,64 g. Dunavska obala Vrućak. Neobjavljeno. Zbirka Ivice Šanteka. **Tabla IV, 5a-b.**

31. Dirahij, drahma, probušena, Ceka 390. Srebro, 1,8 cm, 3,22 g. Sotin, bez bližih podataka o mjestu pronalaska. Neobjavljeno. Zbirka Arheološkog muzeja u Zagrebu, inv. br. A2221. **Tabla IV, 6a-b.**

32. Apolonija, drahma, Ceka 91. Srebro, 1,77 cm, 3,23 g. Sotin, vinograd Antuna Ilkić, katastarska čestica 366. Literatura: Ilkić, Brusić, Longin, Ćurković 2011., kat. br. 2. Zbirka M. Ilkić. **Tabla IV, 7a-b.**

33. Rimski republika, C. *Claudius Pulcher*, denar, 110.-109. pr. Kr., RRC 300/1. Srebro, 1,8 cm, 3,72 g. Popino brdo, katastarska čestica 323. Literatura: Ilkić 2003., kat. br. 505; Ilkić 2008., 53, T. I, 8. Zbirka M. Ilkić. **Tabla IV, 8a-b.**

LITERATURA:

BALEN-LETUNIĆ, RADMAN-LIVAJA 2008

D. Balen-Letunić, I. Radman-Livaja, Izvorište arhivskih podataka: iz putnih bilježnica Josipa Brunšmida o rimskim nalazima s Dunavskog limesa, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, XLI, Zagreb, 2008., 417-438.

BRUNŠMID 1902

J. Brunšmid, Nahođaji bakrenog doba iz Hrvatske i Slavonije i susjednih zemalja, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkog društva*, VI, Zagreb, 1902., 32-67.

CEKA 1972

H. Ceka, *Questions de numismatique illyrienne*, Tirana, 1972.

CRAWFORD 1974

M. H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, 1974.

ĆOVIĆ 1987

B. Ćović, Srednjodalmatinska grupa, u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, V, Sarajevo, 1987., 442-480.

DIMITRIJEVIĆ 1979

S. Dimitrijević, Badenska kultura, u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, III, Sarajevo, 1979., 183-234.

DIZDAR 2010

M. Dizdar, Arheološka istraživanja u Sotinu – tadaci i ciljevi, u: *Arheološke spoznaje o Sotinu. Rezultati probnih istraživanja 2008.-2010.*, Vukovar, 2010., 15-19.

HUTINEC 2010

M. Hutinec, Povijest istraživanja, u: *Arheološke spoznaje o Sotinu. Rezultati probnih istraživanja 2008.-2010.*, Vukovar, 2010., 8-10.

ILKIĆ 1999

M. Ilkić, *Hrvatsko Podunavlje u željeznom razdoblju – posljednje tisućljeće prije Krista*, Zadar, 1999., magisterij.

- ILKIĆ 2003 M. Ilkić, *Cornacum. Sotinski prostor i njegovo mjesto u organizaciji južnog dijela provincije Panonije*, Zadar, 2003, disertacija.
- ILKIĆ 2006 M. Ilkić, Terakote kasnog brončanog i starijeg željeznog razdoblja iz Sotina, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 23, Zagreb, 2007., 53-66.
- ILKIĆ 2008 M. Ilkić, Rimski *Cornacum* u svjetlu numizmatičkih nalaza / Roman *Cornacum* in the Light of the Numismatic Evidence, *Proceedings of the 5th International Numismatic Congress in Croatia*, Rijeka, 2008., str. 51-75.
- ILKIĆ 2010 M. Ilkić, Arheološki dokazi kontinuiteta naseljenosti Sotina, u: *Arheološke spoznaje o Sotinu. Rezultati probnih istraživanja 2008.-2010.*, Vukovar, 2010., 11-14.
- ILKIĆ, LELEKOVIĆ 2011 M. Ilkić, T. Leleković, Distribucija *terrae sigillatae* kao prilog poznavanju rimskog lokaliteta *Cornacum*, *Rimske keramičarske i staklarske radionice. Proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru. Zbornik I. Arheološkog kolokvija. Crikvenica, 23.-24. listopada 2008.*, Crikvenica, 2001., 299-306.
- ILKIĆ, BRUSIĆ, LONGIN, ČURKOVIĆ, 2011 M. Ilkić, Z. Brusić, Đ. Longin, I. Čurković, *Novac na području Hrvatske prije eura*, Zadar, 2011. (Katalog izložbe).
- KALICZ 2002 N. Kalicz, Eigenartige anthropomorphe Plastik der kupferzeitlichen Badener Kultur im Karpatenbecken, *Budapest Régiségei*, 36, Budapest, 2002., 11-53.
- LOŽNJAK DIZDAR 2010 D. Ložnjak Dizdar, Sotinska groblja u željeznom dobu, u: *Arheološke spoznaje o Sotinu. Rezultati probnih istraživanja 2008.-2010.*, Vukovar, 2010., 24-28. .
- LOŽNJAK DIZDAR, HUTINEC 2010 D. Ložnjak Dizdar, M. Hutinec, Sotin – Jaroši, probna arheološka istraživanja 2009., *Annales Instituti Archaeologici*, VI, No. 1, Zagreb, 2011., 7-10.
- LOŽNJAK DIZDAR, HUTINEC, ILKIĆ 2008 D. Ložnjak Dizdar, M. Hutinec, M. Ilkić, Sotin – Srednje polje, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 5/2008, Zagreb, 2009., str. 92-94.
- LOŽNJAK DIZDAR, ILKIĆ, HUTINEC 2009 D. Ložnjak Dizdar, M. Ilkić, M. Hutinec, Sotin – Srednje polje, probna arheološka istraživanja 2008. g., *Annales Instituti Archaeologici*, V – 2009, Zagreb, 2009., str. 12-14.
- MARIJAN 1989 B. Marijan, Grobni nalazi s Graca kod Neuma, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu*, 42/43, Sarajevo 1987/1988, Sarajevo, 1989., 35-56.
- MARIJANOVIĆ 2011 B. Marijanović, First Eneolithic idol finds in Dalmatia, *Archaeologia Adriatica*, 3, Zadar, 2011., 35-49.
- ŠIMIĆ 2001 J. Šimić, Aljmaš-Podunavlje, zaštitno istraživanje prapovijesnog višeslojnog nalazišta. *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, XXXIII/3, Zagreb, 2001., 70-75.
- TEŽAK-GREGL 1988 T. Težak-Gregl, O problemu idoloplastike u badenskoj kulturi, *Opuscula Archaeologica*, 13, Zagreb, 1988., 11-21.
- TEŽAK-GREGL 1998 T. Težak-Gregl, Eneolitik, u: *Prapovijest. Povijest umjetnosti u Hrvatskoj*, Zagreb, 111-157.
- TOMIČIĆ, DIZDAR, ŠILJEG, KALAFATIĆ, JELINČIĆ, TURKALJ, BELAJ 2007 Ž. Tomičić, M. Dizdar, B. Šiljeg, H. Kalafatić, K. Jelinčić, K. Turkalj, J. Belaj, Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja Dvora knezova Iločkih 2006. godine, *Annales Instituti Archaeologici*, III/2007, Zagreb, 2007, 7-16.
- TURMAYER 1902 R. Turmayer, Sotin, u: Izvještaji muzejskih povjerenika i prijatelja, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkog društva*, VI, Zagreb, 1902., 243.

SUMMARY

ARCHAEOLOGICAL TOPOGRAPHY OF THE PREHISTORIC SETTLEMENTS IN SOTIN

Mato ILKIĆ

Sotin offers excellent possibilities for the archaeological research since one of the most important prehistoric sites in the Croatian Danubian region is located in this area (Map 1). Prehistoric settlement is poorly known. Unfortunately there was no systematic research. Most of the archaeological material important for understanding of its stratigraphy is still hidden in the thick cultural layers. In the upper segments of the layers archaeological finds were devastated due to various agricultural activities, particularly deep ploughing which is why some artifacts were found on the surface. Quite a few such finds were collected keeping record about the exact place and circumstances of the discovery which is important for understanding horizontal and vertical stratigraphy.

Sotin is characterized by very favourable natural characteristics. They are concentrated next to the narrow and somewhat elevated position north-east of the present-day settlement where a loess plain steeply falls for some ten meters towards the flooded Danube bank. Six deep ditches were formed naturally in the belt which measures about a kilometer and half in length. They divided the peripheral segment of the plain into several separate wholes which were quite suitable for founding a settlement. Namely the ditches provide natural protection from the lateral sides, but they also enable contact with the Danube bank, with many sources of drinking water.

People in the past were aware of these advantages. It is more than likely that the geomorphological characteristics significantly affected the selection of the position, size and direction of spatial growth of the prehistoric settlement. Topographical analysis of the archaeological finds supports this thesis and offers main information on the distribution of the most important layers. Largest portion of the prehistoric settlement lies at the peripheral part of a dominant plain, roughly north-east of present-day Sotin (Map 2). Its strata cover the length of 1500 m, from the position named Fancaga at the north-west, via Popino brdo («Pope's hill») and Ilkićev vinograd («Ilkić's vineyard») to Srednje polje and Plandište at the south-east. Actually they are located between six natural ditches, so that their width is up to 300 m.

Judging from the surface finds, the earliest traces of the settling were mostly found in the south-eastern part of Sotin. Certain finds from this region are characteristic of Neolithic, such as a tool made of horn (cat. no. 1, Plate I, 1a-b) and polished tongue-shaped axes. Numerous artifacts which can definitely be attributed to the Baden culture were discovered on this position. Then there are the Kostolac culture finds. I would like to mention a fragment of acephalic female terra cotta belonging to the Baden culture (cat. no. 3, Plate I, 3a-b). Certain Eneolithic artifacts were sporadically found elsewhere in Sotin such as a stone axe from the Danube bank of Vručak (cat. no. 2, Plate I, 2) and much rarer fan-shaped axe from the central part of Sotin (cat. no. 7, Plate II, 1). Positions of their discovery seem to belong to the uninhabited periphery which coexisted with the Eneolithic settlement.

About a kilometer north-west of this oldest part of Sotin, on the position named Fancaga, and above the hydronym Stublina are the remains of a Bronze Age settlement. Finds of the Pannonian incrustated pottery (cat. no. 4-6, Plate I, 4-6) testify to this fact. Certain Late Bronze Age artifacts were found out of Fancaga, mostly belonging the Late Bronze Age. Namely positions of some finds, such as a hollow axe (cat. no. 3, Plate II, 3) or sickle fragments (cat. no. 8, Plate II, 2) suggest a possibility of existence of dwelling objects from the Late Bronze Age south-east of Fancaga as well, all the way to Srednje polje.

A huge stratum from the Early Iron Age is situated between the Eneolithic and Bronze Age settlement. Archaeological remains of this settlement which was about one kilometer long are located on a high plain over the banks of Vručak and Kamenac. Judging from the abundant pottery (cat. no. 10, Plate II, 4; cat. no. 13, Plate II, 7) the settlement belonged to the Dalj cultural group. Its complexity is reflected in the considerable number of pottery of the Bosut cultural group, particularly its Basarabi phase (cat. no. 17-22, Plate III, 3-8). In addition to common finds such as spindle whorls (cat. no. 12, 14, Plate

III, 6, 8), there were numerous examples of mostly zoomorphic terra cotta in the settlement, which are rather rare elsewhere in the Croatian Danube region. Representations of bovines i.e. cows are dominant among the depictions of domestic animals (cat. no. 15, Plate III, 1). Terra cotta representing equines are also present. One of them represents a female i.e. a mare which bears an incised cross within a circle on her left thigh (cat. no. 16, Plate III, 2), indicating solar symbolics. Pin with a twisted neck and flat triangular head with a round hole (cat. no. 23, Plate III, 9) is a rare find in the Croatian Danube region. It probably reached Sotin via trade. Necropolis of the Dalj culture was located south west of the contemporary settlement. This is confirmed by a ceramic vessel (cat. no. 11, Plate II, 5) which belonged to one of the destroyed urn graves from the position named Šaragljice.

Topographic analysis of various archaeological material from the last few centuries BC, such as abundant pottery (cat. no. 26-27, Plate IV, 1-2), frequent late La Tène fibulae (cat. no. 29, Plate IV, 4) or somewhat rarer sieve handles (cat. no. 28, Plate IV, 3) and fragments of glass bracelets (cat. no. 24-25, Plate III, 11-12), indicates that the Late Iron Age settlement developed from its immediate predecessor. Money was introduced under the domination of the Scordisci. In addition to Celtic coins (cat. no. 30, Plate IV, 5a-b), drachmas from Apollonia (cat. no. 32, Plate IV, 7a-b) and Dyrrachion (cat. no. 31, Plate IV, 6a-b) were also used. Finds of Roman Republican denarii (cat. no. 33, Plate IV, 8a-b) herald the final ending of prehistory which was directly related to the conquest of the Pannonian region under the Emperor Augustus. However life did not end. On the bases of the settlement from the end of the Late Iron Age early Roman Cornacum was formed, which is attested by various finds.